

СЛУЖБА БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНОГО ЮРИДИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО

СБУ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ: СУЧАСНІ РЕАЛІЇ ТА ІННОВАЦІЙНІ СТРАТЕГІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

*Матеріали міжнародної
науково-практичної конференції
4–5 липня 2024 року*

Київ • Алерта • 2024

*Рекомендовано до видання
Вченою радою Інституту Служби безпеки України
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
(протокол № 32 від 1 липня 2024 року)*

Редакційна колегія:

Червяков О.І. – канд. юр. наук;
Шендрик В.В. – док. юр. наук, професор;
Олейніков Д.О. – канд. юр. наук;
Грохольський В.П. – канд. юр. наук, доцент.

С23 СБУ в умовах війни в Україні: сучасні реалії та інноваційні стратегії забезпечення національної безпеки: матеріали міжнародної науково-практичної конференції 4-5 липня 2024 року. Київ : Алерта, 2024. 298 с.

ISBN 978-617-566-847-4

У збірнику представлено матеріали міжнародної науково-практичної конференції 4-5 липня 2024 року, присвяченої обговоренню та вирішенню низки проблемних питань, пов'язаних з сучасними реаліями та інноваційними стратегіями забезпечення національної безпеки України в умовах триваючої війни. Зокрема тези виступів стосуються імплементації норм міжнародного гуманітарного права як контексту ефективного розслідування особливо небезпечних злочинів; сучасної парадигми контррозвідувальної та оперативно-розшукової діяльності; посилення спроможностей СБУ з розслідування злочинів, пов'язаних з розповсюдженням та застосуванням радіаційної, хімічної, біологічної та ядерної зброї; особливостям суспільно небезпечних посягань на інформаційну безпеку держави, зокрема сучасних умов розслідування та протидії; стану, викликів та майбутнього аналітичної розвідувальної діяльності.

Видання адресоване співробітникам практичних підрозділів СБУ, працівникам прокуратури, суду, науковим працівникам, аспірантам, викладачам закладів вищої юридичної освіти (факультетів ЗВО), а також іншим особам, до предмету зацікавленості яких відносяться порушені теми.

Редакційна колегія вважає за доцільне повідомити, що не всі положення і висновки окремих авторів є безперечними. Разом з тим, їх публікація здійснюється з метою забезпечення плюралізму наукової думки і публічного обговорення.

Матеріали друкуються мовою оригіналу. За виклад, зміст і достовірність матеріалів, а також використання наукових джерел без відповідного посилання відповідають автори.

УДК 343.337

уповноважених суб'єктів по боротьбі з тероризмом з правоохоронними органами інших країн і спеціалізованими міжнародними установами, вивчення іноземного досвіду у протидії фінансуванню тероризму та адаптацією такого досвіду до українських реалій.

Список використаних джерел:

1. Луценко Ю.В. Звільнення від кримінальної відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України: монографія. Харків: Право. 2015. 200 с.
2. Рисін В.В., Степанова А.В. Інструменти протидії фінансуванню тероризму з використанням фінансових установ. економічна наука. *Економіка та держава. Економічна наука*. 2020. № 6. С. 80–86.
3. Іноземний досвід протидії тероризму: висновки для України. Аналітична записка. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/nacionalna-bezpeka/inozemniy-dosvid-protidii-terorizmu-visnovki-dlya-ukraini> (дата звернення: 14.06.2024).
4. Сокуренко В.В. Міжнародне співробітництво України у сфері протидії тероризму: аналіз та перспективи вдосконалення. *Кримінально-правові та кримінологічні засоби протидії злочинам проти громадської безпеки та публічного порядку*: зб. тез доп. Міжнар. наук.– практ. конф. до 25-річчя ХНУВС (Харків, 18 квіт. 2019 р.). Харків: ХНУВС, 2019. С. 10–12.

АНАЛІЗ ОКРЕМИХ ПОЛОЖЕНЬ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ (РОЗДІЛ 11.4) ПРОЄКТУ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Анна ПОЛІТОВА

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри права економіко-правового факультету
Маріупольського державного університету

24 лютого 2024 р. російська федерація продовжила вторгнення на територію України, розпочату ще у лютому 2014 р. Анексія Автономної Республіки Крим, окупація окремих районів Донецької та Луганських областей – це лише порушення територіальної цілісності нашої держави. Проте, розпочатий країною-агресоркою збройний конфлікт супроводжувався та сьогодні продовжує супроводжуватись низькою зловживань, які можна кваліфікувати як злочини проти людяності, воєнні злочини, злочин агресії та злочин геноциду.

Варто відзначити, що заборона певної поведінки під час збройного конфлікту простежується багато століть, але що стосується концепції воєнних злочинів, то вона розвивалась наприкінці XIX ст.– початку XX ст., коли міжнародне гуманітарне право (відоме також «право збройних конфліктів») було кодифіковано.

Гаазькі конвенції, прийняті у 1899 р. та 1907 р., акцентують увагу на забороні воюючим сторонам використовувати певні засоби і методи ведення війни. Згодом було прийнято кілька інших договорів. Але Женевські конвенції 1864 р. та наступні Женевські конвенції, зокрема чотири Женевські конвенції 1949 р. та два Додаткові протоколи 1977 р., зосереджені на захисті осіб, які не беруть або більше не беруть участі у воєнних діях. Отже, і Гаазькі конвенції, і Женевські конвенції визначають кілька порушень норм, хоча не всі серед них, відносяться до воєнних злочинів. Також варто наголосити, що у міжнародному праві немає єдиного документа, який би кодифікував усі воєнні злочини, але цей перелік можна знайти у міжнародному гуманітарному праві та міжнародному кримінальному праві.

Зауважимо, що Женевські конвенції 1949 р. були ратифіковані всіма державами-членами ООН, тоді як Додаткові протоколи та інші договори з міжнародного гуманітарного права, на превеликий жаль, не досягли такого рівня визнання. Разом з тим, багато норм, що містяться в цих договорах, розглядаються як частина звичаєвого права і, як такі, є обов'язковими для всіх держав та інших сторін конфлікту, незалежно від того, ратифікували вони самі договори чи ні. Окрім того, багато норм міжнародного звичаєвого права застосовуються як у міжнародних, так і у неміжнародних збройних конфліктах, розширюючи таким чином захист, наданий у неміжнародних конфліктах, які регулюються спільною ст. 3 чотирьох Женевських конвенцій та II Додатковим протоколом.

У доповіді Управління Верховного комісара з прав людини щодо ситуації з правами людини в Україні, що охоплює період із 1 грудня 2023 року до 29 лютого 2024 року [1], відзначаються такі порушення:

- загибель щонайменше 429 цивільних осіб (232 чоловіків, 181 жінки, 10 хлопчиків і 6 дівчаток) і поранень 1375 цивільних осіб (717 чоловіків, 576 жінок, 50 хлопчиків і 32 дівчаток). Поміж жертв серед цивільного населення у звітному періоді було 8 працівників засобів масової інформації (поранені 5 жінок і 3 чоловіки), 9 медичних працівників (1 жінка загинула, 5 чоловіків і 3 жінки були поранені) і 7 працівників гуманітарних організацій (2 чоловіки загинули, 4 чоловіки та 1 жінка були поранені)¹;

- Російська Федерація також запровадила свою освітню систему й навчальну програму;
- Російська окупаційна влада здійснює тиск на мешканців окупованої території, щоб змусити їх отримати громадянство і паспорти Російської Федерації, як безпосередньо, шляхом погроз і залякування, так і непрямо, шляхом позбавлення осіб, які не мають російського паспорту, права на отримання основних послуг;
- депортація з окупованої території України до Російської Федерації;
- задокументувало 66 випадків свавільного затримання цивільних осіб (55 чоловіків, 10 жінок, 1 хлопчика) російською владою на окупованій території, причому деякі з цих випадків можуть становити насильницькі зникнення;
- обмеження свободи вираження поглядів;
- катування, жорстоке поводження або сексуальне насильство щодо чоловіків і жінок.

Таким чином, можна відзначити, що під час російсько-українського збройного конфлікту, міжнародне гуманітарне право привертає значну увагу. Управління Верховного комісара з прав людини фіксує такі порушення не тільки щодо цивільного населення, а й щодо військовополонених, а також випадки застосування російськими військовослужбовцями забороненої зброї. Але чи достатньо цього? Напевно ні, адже притягнення до відповідальності таких осіб має певні проблеми не тільки за національним законодавством, а й міжнародним кримінальним правом.

Важливу роль у міжнародному гуманітарному праві відіграє Римський статут Міжнародного кримінального суду 1998 р. Зокрема, у ст. 8 Статуту визначено перелік воєнних злочинів у міжнародних та неміжнародних збройних конфліктах. Також варто відзначити, що Україна не ратифікувала Римський статут Міжнародного кримінального суду 1998 р., але двічі скористалася своїми прерогативами, щоб визнати юрисдикцію Суду щодо ймовірних злочинів за Римським статутом, які відбуваються на її території, відповідно до статті 12(3) Статуту. Перша заява, подана урядом України, визнала юрисдикцію Міжнародного кримінального суду щодо ймовірних злочинів, скоєних на території України з 21 листопада 2013 року до 22 лютого 2014 року. Друга заява подовжила цей період на безстроковій основі, щоб охопити триваючі передбачувані злочини, скоєні протягом усього періоду на території України з 20 лютого

¹ З початку повномасштабного збройного нападу Російської Федерації 24 лютого 2022 року через насильство, пов'язане з конфліктом, загинуло щонайменше 10675 цивільних осіб (5079 чоловіків, 3124 жінки, 311 хлопчиків, 250 дівчаток, а також 28 дітей та 1883 дорослих особи, чия стать ще не встановлена), а 20080 цивільних осіб було поранено (6634 чоловіки, 4631 жінка, 595 хлопчиків, 425 дівчаток, а також 291 дитина та 7504 дорослі особи, чия стать ще не встановлена). У цей період УВКПЛ задокументувало також, що в результаті бойових дій було пошкоджено чи зруйновано 1055 закладів освіти та 444 медичні заклади.

2014 року. 28 лютого 2022 року прокурор Міжнародного кримінального суду оголосив, що шукатиме дозволу на відкриття розслідування ситуації в Україні на основі попередніх висновків Офісу, які впливають із його попереднього вивчення, і охоплюють будь-які нові ймовірні злочини, що підпадають під юрисдикцію Суду [2].

Так, покарання винних, що вчинили воєнні злочини на території України як під час гібридного формату збройного конфлікту, так і повномасштабного вторгнення з 24 лютого 2022 р., а також репарації, реституції, компенсація моральних та матеріальних збитків, психологічна реабілітація, увічнення пам'яті загиблих у збройному конфлікті та вибачення винних перед потерпілими – це лише частина того, що відшкодовується.

Важливу роль у розслідуванні воєнних злочинів Російської Федерації в Україні відіграє Департамент протидії злочинам, вчиненим в умовах збройного конфлікту (реорганізовано у 2019 р. з Департаменту нагляду у кримінальних провадженнях щодо злочинів, вчинених в умовах збройного конфлікту), у структурі якого виділено Управління процесуального керівництва досудовим розслідуванням та підтримання публічного обвинувачення у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані із сексуальним насильством. Також воєнні злочини Російської Федерації в Україні розслідують Національна поліція України, Служба безпеки України, Державне бюро розслідувань, Національне антикорупційне бюро України. Процесуальне керівництво здійснює Офіс Генерального прокурора України. Органи прокуратури представляють сторону обвинувачення у судах та слідкують за дотриманням законів, міжнародних норм та практик під час документування воєнних злочинів. Таким чином, ці докази можуть бути представлені як в українських, так і в міжнародних судах. Окрім того, 99% усіх воєнних злочинів розслідують і будуть розслідувати в Україні, і винні в цих злочинах також будуть покарані в Україні. Тільки по 1%, або навіть менше, допомагатимуть наші міжнародні партнери, бо їхня функція допоміжна [3].

Так, і напевно ми не скажемо нічого нового у цьому аспекті, що правоохоронні органи сьогодні стикаються з певними проблемами при притягнення до кримінальної відповідальності та кваліфікації таких протиправних діянь. Недосконалість Розділу XX. Кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку Закону України про кримінальну відповідальність неодноразово відзначалося не тільки під час наукових заходів, у наукових публікаціях, а також і в певних законопроектах, наприклад, Проекті Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації норм міжнародного кримінального та гуманітарного права (реєстр. № 2689 від 27.12.2019).

Сьогодні у робочою групою з питань розвитку кримінального права (Указом Президента України від 7 серпня 2019 р. № 584/2019 «Питання Комісії з питань правової реформи») затверджено Положення про Комісію з питань правової реформи та її персональний склад) підготовлено проєкт Кримінального кодексу України. Він має суттєві відмінності від чинного КК України 2001 р., на яких ми не будемо зупинятися. Відзначимо лише, що Розділ 11.4 присвячено воєнним злочинам. Зупинимося лише на одному прикладі.

Так, стаття 11.4.5 Розділ 11.4 передбачатиме кримінальну відповідальність за серйозне порушення норм міжнародного гуманітарного права у зв'язку з міжнародним збройним конфліктом або збройним конфліктом неміжнародного характеру, не пов'язане зі вбивством, а саме:

«Особа, яка серйозно порушила норми міжнародного гуманітарного права, застосовувані як в міжнародних збройних конфліктах, так і в збройних конфліктах неміжнародного характеру, а саме:

1) катувала людину чи здійснила інше нелюдське поводження щодо неї, що полягає в заподіянні сильних страждань,

2) заподіяла тяжке насильство щодо людини,

3) посягнула на людську гідність, зокрема образила, принизила іншу людину, що перебувала під захистом міжнародного гуманітарного права, чи вчинила щодо неї чи щодо померлої людини інше діяння, що з урахуванням культурної приналежності потерпілої людини завдало шкоди людській гідності,

- 4) захопила заручника,
- 5) здійснила незаконну депортацію, переміщення чи незаконне ув'язнення цивільних осіб з причин, пов'язаних з конфліктом, якщо необхідність у цьому не була викликана вимогами безпеки цивільних осіб чи причинами воєнного характеру,
- 6) згвалтувала, звернула в сексуальне рабство, примусила до проституції, примусової вагітності, примусової стерилізації чи іншої форми сексуального насильства, що становить серйозне порушення статті 3, спільної для чотирьох Женевських конвенцій,
- 7) набрала чи завербувала дітей віком до п'ятнадцяти років до складу національних збройних сил або груп чи використала таких дітей для активної участі в бойових діях,
- 8) спричинила людині, яка перебуває під владою протилежної сторони конфлікту, фізичне каліцтво або здійснила щодо неї медичний (біологічний) чи науковий експеримент, не обґрунтований ні потребою в її медичному, стоматологічному лікуванні чи лікарняному догляді, ні її інтересами,
- 9) використала голод цивільного населення як метод ведення війни шляхом позбавлення населення предметів, необхідних для виживання, у тому числі створила перешкоди для надання допомоги, передбаченої в Женевських конвенціях,
- 10) спрямувала напад на цивільне населення чи на окремих цивільних осіб, що не беруть безпосередньої участі у воєнних діях,
- 11) спрямувала напад на цивільний об'єкт,
- 12) спрямувала напад на незахищені і такі, що не є воєнними цілями, місто, село, помешкання чи будівлю або обстріляла їх,
- 13) спрямувала напад з розумінням того, що він призведе до загибелі чи поранення цивільних осіб або завдасть шкоди цивільному об'єкту чи масштабної, тривалої і серйозної шкоди навколишньому природному середовищу, яка буде явно надмірною порівняно з конкретною та безпосередньо очікуваною загальною військовою перевагою,
- 14) застосувала засоби ведення війни, заборонені міжнародним гуманітарним правом,
- 15) спрямувала напад на установку чи споруду, яка містить небезпечну силу, що завідомо могло призвести до загибелі або поранення осіб, які належать до цивільного населення, чи завдати надмірної шкоди цивільному об'єкту,
- 16) заявила про те, що пощади не буде,
- 17) віроломно поранила особу, зазначену в підпункті (в) пункту 13 статті 11.4.1 цього Кодексу,
- 18) використала присутність цивільної особи чи іншої особи, що перебуває під захистом міжнародного гуманітарного права, для захисту певного пункту, району чи збройних сил від воєнних дій,
- 19) використала рухому чи нерухому цінність, яка перебуває під посиленням захистом міжнародного гуманітарного права, чи прилеглі до неї місця для підтримки бойових дій,
- 20) застосувала зброю, боєприпаси чи матеріали або методи ведення війни, які спричиняють надмірні ушкодження чи непотрібні страждання або є невибірковими за своєю суттю,
- 21) спрямувала напад на будівлю, матеріал, медичну установу, транспортний засіб або персонал, що використовують згідно з міжнародним правом емблему чи розпізнавальний знак, встановлені міжнародним гуманітарним правом, або позначені такою емблемою чи знаком,
- 22) неналежно використала зазначені відмітну емблему чи розпізнавальний знак, піддавши небезпеці особу чи осіб,
- 23) незаконно, безглуздо та в широких масштабах знищила чужу власність, якщо це не було викликано воєнною необхідністю,
- 24) заволоділа чужою власністю у місті чи іншому населеному пункті, якщо це не було викликано воєнною необхідністю,
- 25) заволоділа цінністю, яка перебуває під захистом міжнародного гуманітарного права,
- 26) спрямувала напад на цінність, яка перебуває під захистом міжнародного гуманітарного права,

27) вчинила акт вандалізму щодо цінності, яка перебуває під захистом міжнародного гуманітарного права, або

28) спрямувала напад на персонал, об'єкт, матеріал, підрозділ чи транспортний засіб, задіяний в наданні гуманітарної допомоги або в місії з підтримання миру відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй, доки вони мають право на захист міжнародного гуманітарного права, яким користуються цивільні особи чи цивільні об'єкти, – вчинила злочин 7 ступеня» [4].

Отже, відзначимо, що у цій статті мають місце помилки: використовується двічі нумерація 10, відсутнє 27 – при переліченні ознак об'єктивної сторони цього складу злочину. Також має місце відсилочний характер до інших статей та міжнародних документів, що може бути не зовсім зручно при кваліфікації таких діянь, а використання словосполучення «міжнародного гуманітарного права» може бути не зрозумілим пересічному громадянину та потребує роз'яснення. Вважаємо, що зроблені нами висновки потребують подальшого наукового дослідження та більш точної аргументації.

Список використаних джерел:

1. Доповідь щодо ситуації з правами людини в Україні. 1 грудня 2023 року – 29 лютого 2024 року. URL: <https://ukraine.un.org/sites/default/files/2024-04/2024-03-26-ohchr-38th-periodic-report-ukr.pdf> (Дата звернення 21.06.2024)

2. Ukraine. Situation in Ukraine. ICC-01/22. URL: <https://www.icc-cpi.int/situations/ukraine> (Дата звернення 21.06.2024).

3. Керівник департаменту війни: 99% усіх воєнних злочинів розслідують і розслідуватимуть в Україні URL: <https://interfax.com.ua/news/general/926529.html> (Дата звернення 21.06.2024).

4. Текст проекту нового Кримінального кодексу України/Draft of the new Criminal Code of Ukraine. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code> (Дата звернення 21.06.2024).

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ У ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Ігор РОГАТЮК

доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України,
співробітник СБУ

Костянтин АНТОНОВ

співробітник СБУ

У контексті необхідності протидії колабораціонізму, варто ретельно розглянути застосування запобіжних заходів до осіб, які підозрюються або обвинувачуються у такій діяльності. Це актуальне завдання кримінального процесу стикається з ускладненими викликами сучасності. Колабораціонізм, що становить загрозу національній безпеці, суверенітету та міжнародному праву, може призвести до серйозних наслідків, таких як вчинення злочинів проти людства, впливу сил ворога на політику країни, створення соціальної напруженості та ін. Отже, розумне й ефективне застосування запобіжних заходів при розслідуванні кримінальних проваджень за відповідною класифікацією стає необхідністю у збереженні національної безпеки та міжнародної стабільності.

Під час дії воєнного стану, особам, які підозрюються або обвинувачуються за статтю 111–1 Кримінального кодексу України, за наявності ризиків, зазначених у статті 177 КПК України, слідчий суддя та суд можуть обрати лише єдиний безальтернативний запобіжний захід: три-